

Kákai László egyetemi docens,
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Politikai Tanulmányok Tanszék

Lokális szerveződések hálózatosodása és az önkormányzatok¹

1. Hálózatosodás

A tőke globalizálódása, a hatalmi intézmények multilaterálissá válása és annak regionális és helyi kormányzatok szintjére történő decentralizálása Manuel Castells szerint új hatalmi geometriát, új államformát teremt: a hálózati államot. A társadalmi szereplők s talán a polgárok különböző intézmények közötti kapcsolati hálókbán, különböző kompetenciaszinteken más-más stratégiákat követve maximalizálják esélyeiket érdekeik és értékeik képviselőire (Castells, 2007: 430). Mások ezt a folyamatot *governance* vagy *policy networks*-nek nevezi, ami arra utal, hogy az állam elveszíti általános hatalmi, illetve monopol helyzetét a közösségi-kormányzati, avagy közpolitikai döntések meghozatalában. Ehelyett ezeket a döntéseket számos szereplő együttesen hozza meg a policy networkök keretében (Gajdushek, 2009: 59).

Előadásomban a hálózatra illetve a hálózatosodásra valamint a civil szervezetek és önkormányzatok közötti kapcsolatokra koncentrálok, amely szó az utóbbi években nagyon népszerű fogalommá vált. A hálózat, mint kifejezés csomópontok és kapcsolatok rendszerét jelenti. Hálózatokat általánosságban azért alakítanak, mert a benne résztvevők közösen oldanak meg problémákat, felhasználják egymás erőforrásait, kicserélik tapasztalataikat, jobban koordinálják tevékenységüket (Kákai, 2009: 106). Ettől eltérő megközelítés is lehetséges, amit piaci-üzleti hálózatnak nevezhetünk. Ebben egy döntően rendszerszerűen

---

¹ A Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszéke volt a házigazdája a Magyar Politikatudományi Társaság reprezentatív szakmai eseményének, a XVI. Politológus Vándorgyűlésnek, melynek megrendezésére a „Válság – Választás – Demokrácia” címmel került sor 2010. június 18-19. között Szegeden. Jelen írás a Szerző konferencián elhangzott előadásának szerkesztett változata. Az előadás és annak írásos változata a Bólyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

szerveződő szféráról kell beszélnünk, amely elsősorban a piac logikája alá tartozik, amelyben a meghatározó elem, hogy a résztvevők saját önös érdekeiket figyelik, cselekedeteikben – a piaci körülményekre tekintettel – olyan stratégiákat követnek, amellyel hasznukat maximalizálhatják (Gajdusчек, 2009: 71). Bár nehéz mindenre kiterjedő definíciót adni mégis kiemelhető néhány fontos momentum, úgy, mint:

- a hálózatban résztvevők egy jól definiált közös célt tűznek ki maguk elé, amelynek elérését közös vállalkozásnak tekintik;
- a hálózatban való részvétel autonóm egységek (szervezetek) önálló döntésén alapul, s a hálózatban, mint egyenrangú tagok vesznek részt;
- közös cél elérése a hálózati tagok aktív részvételén keresztül valósul meg;
- a közös munka során közös értékek, munkamódszerek tevékenységek és egyfajta közös tudás alakul ki, amelyeket összefoglalóan nevezhetünk közös identitásnak (Scaurszki, 2009: 13).

A fenti felsorolás mögött megtalálhatjuk a policy network alap gondolatát, amely mára szinte általánossá vált. Ez pedig az, hogy a hálózatok résztvevői között közösen elfogadott és interiorizált célok és normák találhatók, amelyeket a résztvevők kölcsönös értelmezési folyamatban újraértelmezhetnek, ezáltal a 'networköt' egybetartó legfőbb erőnek is nevezhetünk.²

A fenti definíciós kísérlet nyitva hagy egy másik kérdést nevezetesen azt, hogy miért érdemes együttműködésen alapuló hálózatokat létrehozni? E tekintetben Pawel Jordan megközelítése tűnik elfogadónak, aki négy ilyen okot határozott meg. Úgy, mint:

- Helyi közösségeknek nyújtandó jobb szolgáltatások kialakítása, amely mások tapasztalatainak felhasználásán alapul.
- A hálózat egyes tagjainak különböző értékeit, tudását és potenciálját kamatoztatni saját munkánkban.
- Közös politika és megközelítés kidolgozása a negatív társadalmi és politikai jelenségekkel szemben.
- Egymás kölcsönös érzelmi támogatása. (Jordan, 2006: 122)

A kapcsolati hálók szempontjából tehát az egyének, vagy csoportok tagjai egyezségeket kötnek, információkat, javakat szolgáltatnak egymásnak, amelyben a látens kötelék: *a bizalom*. Hiszen a bizalom, az együttműködés, mint ahogy Émile Durkheim az

---

² A policy network alap gondolata természetesen más elemeket is tartalmaz, úgy, mint a haszonmaximalizáló kalkulációt, az intézményes keretek külső adottságát, az erőforrások miatti kényszerű egymásrautaltságot stb.

„organikus-szolidaritás” kapcsán fogalmazott meg nélkülözhetetlen azokban a társadalmakban, ahol a specializálódás nagyfokú, mert ez biztosítja a társadalom fennmaradását, e nélkül lehetetlen társadalmi kapcsolatokat fenntartani (Durkheim, 2001).

Normális feltételek mellett, a társadalom szereplői ismeretlenül is bíznak egymásban, ugyanis a sűrű kapcsolati hálókon keresztül terjedő információk olyan kiválasztódási mechanizmusokat éltetnek, amelyek rászorítják a szereplőket a korrekt, tisztességes viselkedésre, a szabályok betartására. Ezzel szemben az általános bizalmatlanság ritka kapcsolati hálót hoz létre. Ebben a közegben az együttműködésnek és egyben az információáramlások is nehézkessé válnak, vagy könnyen megrekednek. A sűrűn összekapcsolt és az atomizált társadalom között természetesen számos átmenet létezik. Jellemző válfaja a társadalomnak, amikor az emberek csak a szűk családi körben, vagy tágabb rokonságban bíztak meg, ezek a kapcsolatok irányították a társadalmi hálózat kifermálódását (Fukuyama, 1995). Mindebből jól érzékelhető, hogy azok a társadalmak, amelyekben a bizalmatlanság uralkodik és szétszabdalt a kapcsolatháló, jelentős költségekkel néznek szembe, azokhoz a társadalmakhoz képest, ahol mindez megvan. A kölcsönös bizalom az a kötőelem, ami lehetővé teszi, hogy az erőforrások megosztásával az egyének vagy szervezetek kölcsönös hasznot érjenek el, illetve költséget takarítsanak meg. A hálózatokban résztvevők száma nem korlátozott, határait nehéz, sokszor nem is lehet kijelölni, végső soron a hálózatok egy-egy nemzetközi szervezeten keresztül akár globális rendszeré is összekapcsolódhatnak (Osváth, 2009: 19). Természetesen egy személy egy időben többféle kapcsolati hálónak (családi, rokoni, szomszédási, baráti, munkahelyi, szervezeti stb.) is tagja lehet, és minden ilyen hálózatban való részvétel növeli az egyén társadalmi tőkét (Susánszky, 2008: 160).

A különböző civil szervezetek (pl. gazdasági, szociális, környezetvédelmi, kulturális, oktatási stb.) az európai tapasztalatok alapján alapvető szerepet játszhatnak olyan regionális, megyei, település szintű gazdasági-társadalmi programok kidolgozásában, végrehajtásában és ellenőrzésében, amelyek csökkentik az egyes településtípusok, társadalmi csoportok, szektorok és vállalkozási formák közötti különbségeket és ellensúlyozzák a társadalmi-gazdasági kirekesztés különböző formáit. A civil szervezetek részvétele a regionális, megyei, városi fejlesztésekben tágabb értelmezési keretbe helyezi a gazdasági fejlesztési programokat, bevonva abba különböző szociális, környezetvédelmi, diszkrimináció-ellenes és egyéb szempontokat. A regionális, megyei, városi civil szervezetek emellett alakítói lehetnek új kapcsolati hálók létrejöttének is.

Ezek az új kapcsolati hálók³ települési illetve térszerkezeteken belül új típusú együttműködési formák kialakulását segíthetik elő a régiók, megyék, városok állami, gazdasági és civil szereplői között, s tágabban, az országos és a transznacionális-európai szintek szereplői között is. Ezek alapján könnyű belátni azt, hogy a helyi társadalomba ágyazódó szervezetek jobban tudják segíteni a sűrű kapcsolatháló formálódását, a társadalmi kohézió erősödését és a társadalomba rejlő információs potenciál bekapcsolódását a döntéshozatalba. Mindez – mint ahogy Osváth László megfogalmazta – a személyközi kapcsolatokon keresztül segít a tranzakciós költségek csökkentésében, a társadalmi játékelméleti problémák kiküszöbölésében, a fejlődés irányába ható társadalmi szelekciós mechanizmusok működésében, a helyi társadalom identitásának és önvédelmi mechanizmusainak kialakításában, valamint hozzájárul a társadalom egészségi állapotának javulásához (Osváth, 2009: 19).

Mielőtt konkrét adatokkal szemléltetném a kapcsolati hálózatok mintázatait érdemes egy kicsit elidőznünk azon, hogy milyen fajtái lehetnek a hálózatoknak. Pawel Jordan szerint a hálózatok a célok összetettsége és a partnerek közötti kapcsolatok erőssége alapján nagyon különböző félék lehetnek, azaz nincs „eleve” jó megoldás. A lehetséges formák vonatkozásában Jordan a következőket sorolja fel (Jordan, 2006: 122):

1. Első szint - egyszerű információ csere, nincsenek kölcsönös elvárások, könnyű be- és kilépni a hálózatból (ezek az *információs hálózatok*).
2. Második szint - tapasztalatcsere és közös projektek, kialakul az informális koordináció és létrejönnek a közös, de írásban nem megfogalmazott együttműködési szabályok (ezek a *koordinációs hálózatok*)
3. harmadik szint - kialakul a tevékenységek precíz koordinációja, a tevékenységek közös sztenderdjei, a partnerek együttműködésének írott szabályai (ezek az *együttműködési hálózatok*).

Ezek után és a fenti megközelítéseket felhasználva célszerű megnézni azt, hogy a hazai lokális szerveződések hálózatai alapján milyen következtetéseket vonhatunk le. A hálózati kutatásokhoz nagy lökést adott egy nemzetközi összehasonlító kutatási programhoz való csatlakozás, amely lehetőséget adott a regionális szintű hálózatok tanulmányozásához

---

³ A kapcsolati hálózat-elemzés során kapcsolathálózaton a társadalmi háló cselekvők véges számú 'készletéből' valamint a köztük fennálló kapcsolatokból áll. A cselekvők lehetnek egyének, szervezetek, vállalatok, nemzetek, azaz kollektív társadalmi egységek is, a kapcsolatot pedig a cselekvők közt fennálló meghatározott típusú kötések halmazaként határozhatjuk meg (Csizmadia, 2008: 268). Tanulmányomban a 'kötés' alatt anyagi és nem anyagi (pl. információ, tanács, segítségnyújtás) erőforrások transzferálását egyik aktortól a másikig értem (Kürtösi, 2002).

(ADOPT 2001-2003; Pálné, 2008). A vizsgálat célja az volt, hogy az uniós regionális politika és környezetvédelem területén vizsgálja a területi szintű hálózatok, kapcsolatrendszerek szerepét. Az ADOPT kutatás a regionális szinten működő intézményeket reprezentáló elit körében készült. A kutatás terepe a Dél-Dunántúli Régió, miután a regionális szintű együttműködésre törekvés már hosszú ideje jellemző volt ebben a régióban, jóval megelőzve az ország többi részét. A vizsgálati eredmény azt mutatatta, hogy a különféle politikai csoportoknak a regionális szintű döntéshozásban betöltött szerepét firtató kérdésre adott válaszok visszaigazolták a régió felülről-lefelé történő szerveződését. A centralizált és túlnyomóan pártokhoz kötődő struktúráknak megfelelően a válaszadók szerint országos és helyi pártvezetők és miniszterek rendelkeznek a legnagyobb befolyással regionális szinten. A magán- és civil szektor gyengeségét a kamarák, a civil szervezetek és a szakszervezetek alacsony elismertségi szintje jelzi. (Pálné, 2008: 278).

A probléma tovább és mélyebb megismerése végett került sor 2004-ben egy OTKA kutatásra.⁴ A hálózati kérdéssor összeállításában nagy segítségemre voltak Bartal Anna Máriával 2003-ban készített civil kutatásunk tapasztalatai is (Bartal-Kákai, 2003). A 200 fős mintában 23 intézményi, illetve pozíció típust különítettünk el, majd a kapcsolatrendszerek értékelésénél az intézményi szereplőket 8 szektorba csoportosítottuk elsősorban a regionális döntési folyamatban betöltött funkciójuk, pozíciójuk alapján.

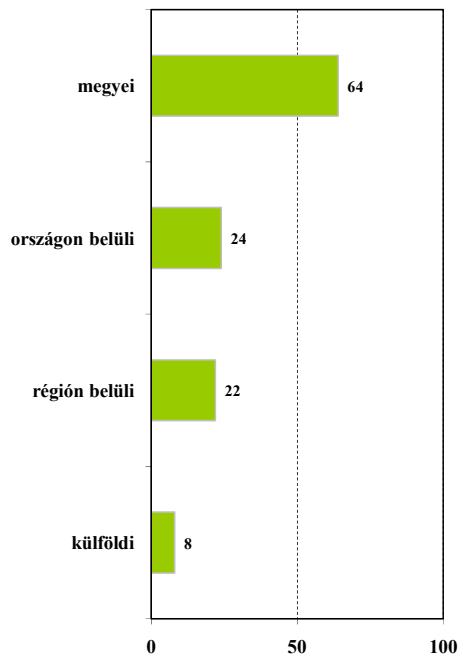
A kutatás eredményei azt mutatták, hogy az intézményi szereplők átlagos fontossága tekintetében a civil szervezetek a fontos és a kevésbé fontos partnerek körébe tartoznak, (és ez a fontosság a helyi civil szervezetek felől haladva a megyei és az országos civil szervezetek irányában egyre inkább csökken).⁵

⁴ A „Politika új dimenziója, a régió (Regionális kohézió a Dél-Dunántúlon).” OTKA (T49483) 2004-2006. Témavezető: Pálné Kovács Ilona. A kutatás teljes anyaga olvasható a Pálné Kovács Ilona (szerk.): A politika új dimenziója a régió. Budapest, Századvég Kiadó.

⁵ Egy négyfokú skálán (4- nagyon fontos, 3- fontos, 2-kevésbé, 1-nem fontos) a helyi szervezetek, 2,94, a megyei 2,79, az országos szervezetek 2,48-as értéket kaptak.

1. ábra A területi kötődés

A kapcsolati hálók erőssége
(civil szervezetek képviselői, indexpont 0-tól 100-ig terjedő skálán, 0: gyenge kapcsolati háló, 100: erős kapcsolati háló)

A kapcsolati hálók erőssége alapján kialakítható csoportok
(civil szervezetek képviselői, %)

N=46

Ezek alapján megállapítható, hogy a civil szerveződések vezetőinek kapcsolati hálója a megyei szinten a legerősebb. Az országos és régiós kapcsolati háló lényegében azonos sűrűségű.

A külföldi kapcsolatokat lehet leginkább gyengének nevezni. A megkeresett szerveződéseknek a kutatás adatainak tanúsága szerint hozzávetőleg egyik fele gyenge, másik fele közepesen sűrű kapcsolati hálóval rendelkezik.

1. táblázat
Szektoronként összevont intézményi kapcsolatok átlagos erőssége oszloponként a csoportok körében

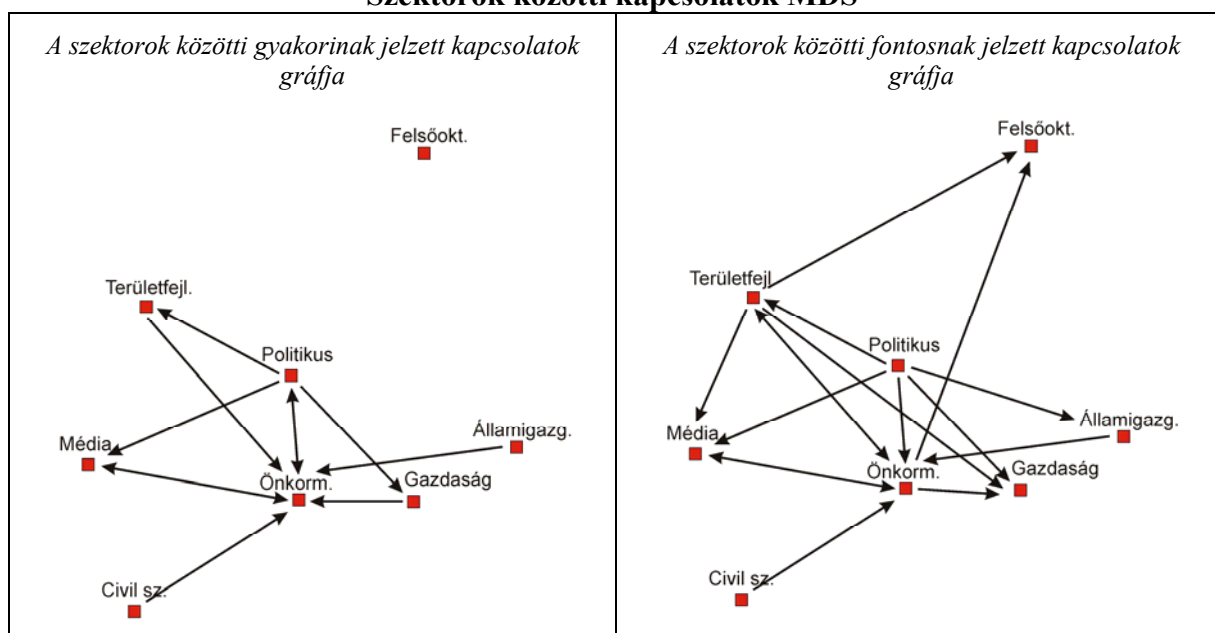
F+GY	Civil szerv.	Felsőokt. vezető	Gazd. Szerv.	Média vez.	Politikus	Területfejl.	Államig. Szerv.	Önkorm. Pol.	Összes
Civil szervezet	2,63	2,31	2,32	2,59	2,92	2,80	2,16	3,02	2,56
Felsőoktatási vezető	2,96	3,95	2,91	2,88	3,04	3,07	2,91	3,25	3,13
Gazdasági szervezet	2,75	2,88	2,95	3,08	3,29	3,16	2,84	3,28	2,97
Média vezető	3,04	3,03	2,96	3,31	3,46	3,32	3,05	3,44	3,16
Politikai pártok	1,51	1,68	2,53	2,71	3,38	2,64	1,48	3,03	2,15
Területfejlesztés	2,74	2,46	3,03	3,06	3,34	3,50	2,37	3,24	2,87
Államigazgatási szerv	2,36	2,84	2,31	2,08	3,32	2,95	2,64	3,05	2,68
Önkormányzati	3,42	3,07	3,20	3,42	3,88	3,82	3,37	3,85	3,47

politikus									
Összes	2,67	2,78	2,77	2,89	3,33	3,16	2,60	3,27	2,87

Forrás: Pálné, 2009: 148

Az adatok arra utalnak, hogy összességében a helyi, megyei szervek felé irányuló átlagos közvetlen kapcsolatrendszer erősebb, különösen a helyi önkormányzatok minősülnek a kapcsolatrendszerek célpontjának, nyitott szervezetnek.

2. ábra
Szektorok közötti kapcsolatok MDS⁶

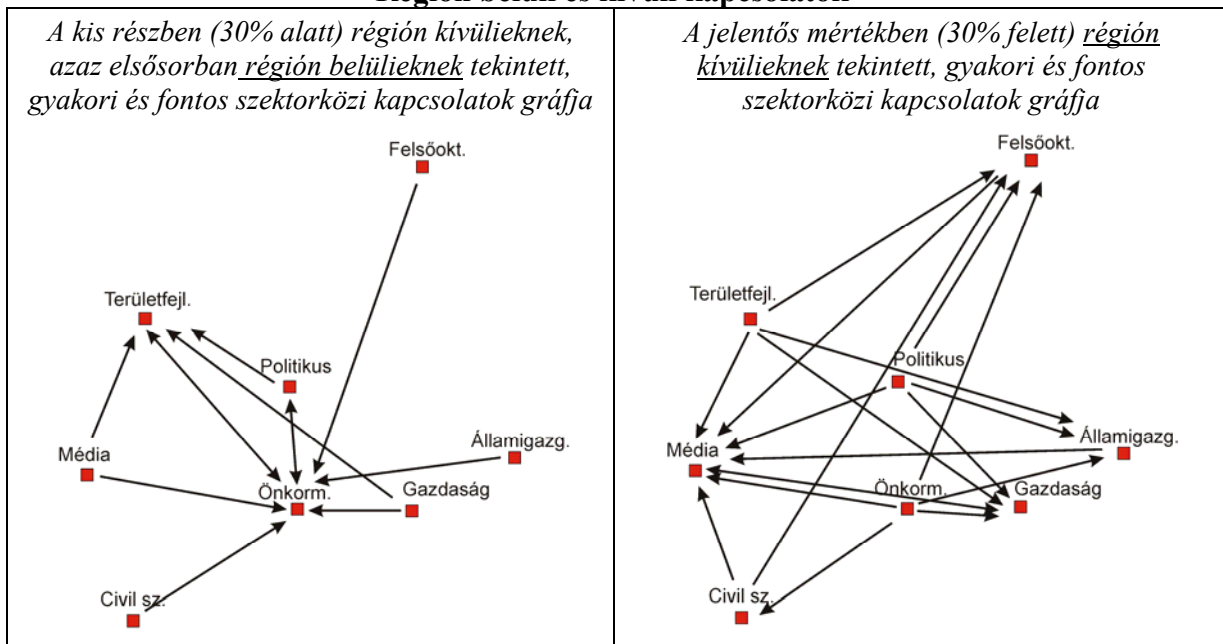

Forrás: Pálné, 2009: 149

Ha a szektorokat, szervezeti típusokat vesszük szemügyre, akkor pedig a nonprofit, civil és gazdasági szféra tűnik a legkevésbé behálózottnak. A fenti táblázat és ábra egyértelműen mutatja, hogy az önkormányzatok, politikusok, média és a területfejlesztési intézmények kapcsolatrendszere a legerősebb, s a leggyengébb értékekkel a civil szektor rendelkezik. A kapott konfigurációban figyelemre méltó a „politikus” szektor központi és a többi szektornak körülötte kirajzolódó gyűrűszerű elhelyezkedése. A civil szektor és a felsőoktatási intézmények viszonylag elszigetelt helyzetben jelennek meg.

⁶ *Multi-Dimensional Scaling (több dimenziós skálázás)*, a számításokat Dombi Péter (MTA RKK) végezte. Az MDS egy olyan módszercsaládra utal, melynek segítségével egy adathalmazt térben elhelyezkedő pontthalmazként lehet ábrázolni. Az ilyen reprezentációban a pontok közötti geometriai kapcsolatok (például a távolság) az adatok közötti empirikus kapcsolatokat tükrözik.

3. ábra Régió belüli és kívüli kapcsolatok⁷

Forrás: Pálné, 2009: 151

Az adatok arról is tájékoztatást adtak, hogy a civil szektor még a tényleges kapcsolatait sem tartja igazán fontosnak, ami talán abból a csalódottság érzetből táplálkozik, hogy leginkább csak formálisan történik a bevonásuk a regionális szintű döntéshozatalba.

Ezek után különösen kíváncsiak voltunk, hogy egy nagyobb megyei civil mintán a kapcsolati hálózatok milyen további információkat árulnak el a régió civil szervezeteiről (Kákai-Vető, 2006; 2007)?

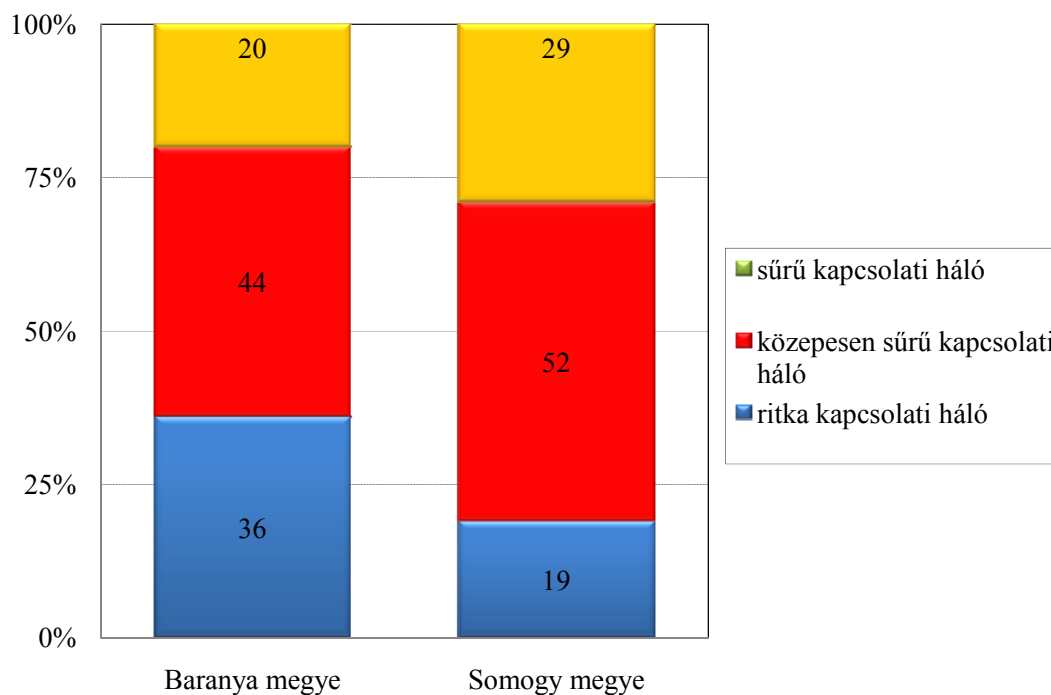
A következő ábra jól szemlélteti azt, hogy a **két megye szervezeteinek kapcsolati intenzitása jelentősen eltér egymástól**. Míg Baranya megye esetében a szervezetek közel negyven százaléka ritka kapcsolati hálóval⁸ jellemezhető, addig Somogy megyében a mintába került szervezetek „csak” 20 százaléka jellemezhető így. Ezzel szemben Somogy megyében közel tíz százalékkal magasabb a közepesen sűrű és sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek aránya, mint Baranya megyében.

⁷ A két ábrán szereplő a csoportokat eltérő módon kell értelmezni. A jobboldali ábrán jól látható a nagy „nyelők” (média, gazdaság, felsőoktatás) nagy valószínűséggel a mintában lévő országos szereplőknek (országgyűlési képviselő, országos lap helyi tudósítója, főhatóság), míg a bal oldali ábrán az ugyanilyen címekkel megjelenő szektorok a helyi szereplőknek feleltethetők meg.

⁸ Ritka kapcsolati hálóval rendelkező civil szervezetnek az tekinthető, amely négy vagy annál kevesebb partnerrel tart fenn kapcsolatot. A közepesen sűrű kapcsolati hálóval jellemezhető csoportba azok a szerveződések kerültek, akik tevékenységük során legalább öt, de legfeljebb kilenc szervezettel kerültek kapcsolatba. A sűrű kapcsolati háló ismerve a tíznél több szervezettel fenntartott kapcsolat.

4. ábra
A szervezetek kapcsolati hálói alapján kialakítható csoportok

Erős és gyenge együttműködési készséggel rendelkező tevékenységi csoportjai. A kapcsolati hálók alapján jól látszik, hogy a kapcsolati háló sűrűsége illetve ritkasága jelentősen befolyásolja a szervezetek együttműködési kapcsolatait, és irányait.

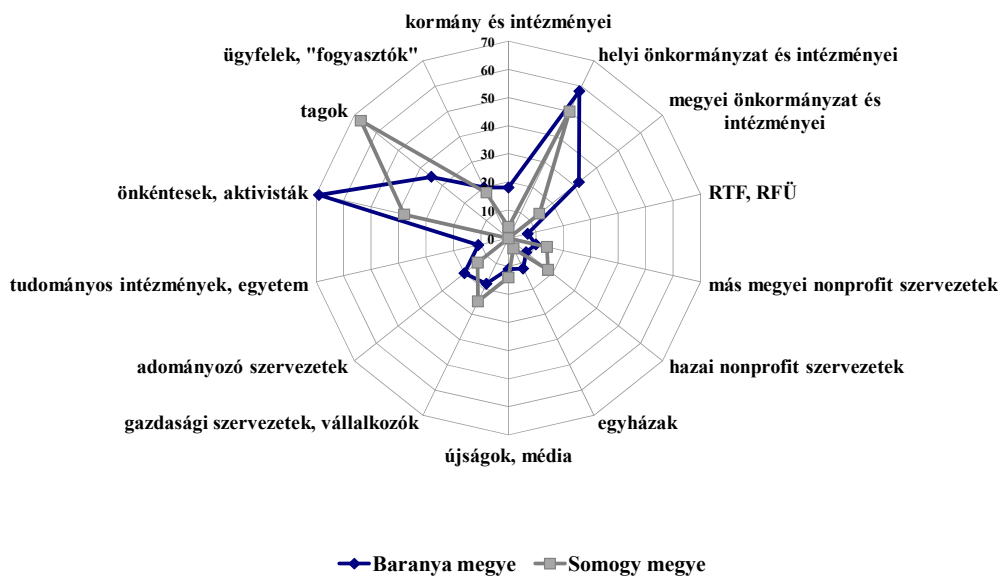
A kapcsolati hálózatok átlagos sűrűsége (amit 14 lehetséges partnerrel való kapcsolat intenzitása alapján teszteltünk) alapján azt látjuk, hogy a Baranya megyei szervezetek átlaga 6,2, a Somogy megyei szervezeteké pedig 7,6.

Ha a kapcsolatok intenzitását külön-külön vizsgáljuk, akkor az látható, hogy a ritka kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek kapcsolati intenzitása alacsony. Baranya megyében 2,4, Somogy megyében pedig 3,1. Ez az érték a felét sem éri el az adott megye kapcsolati átlagának. Ami különösen érdekes, hogy az ilyen jellemzőkkel bíró szervezetek körében nagyon alacsony a más nonprofit szervezetekkel való együttműködés fontossága (mindössze kéttizedük vélte fontosnak).

5. ábra

A ritka kapcsolati hálóval rendelkező civil szervezetek kapcsolati hálója

Az együttműködés fontossága (0: egyáltalán nem fontos együttműködés, 100: nagyon fontos)

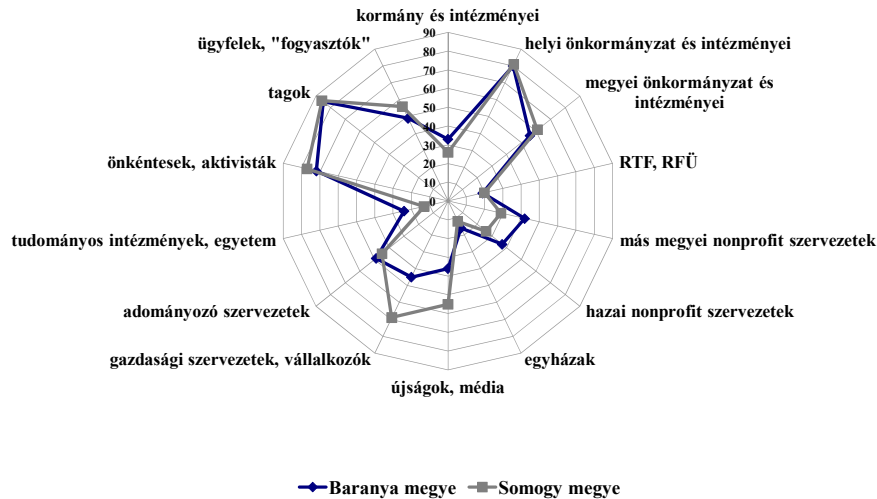
A közepesen sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek hálózati kapcsolatai a megyei átlag körüli értéket mutatnak. Somogyban kismértékben átlag alatti, Baranyában kismértékben a feletti. Ez azt jelenti, hogy Baranya esetében közel 7, Somogy megye esetében pedig 7,1. Ebben a körben már megnőtt a más civil szervezetekkel való kapcsolat létesítésének fontossága, hiszen a két megye megkérdezett szervezeteinek 30-40 százaléka tartotta fontosnak más civil szervezetekkel való együttműködést.

Végül a sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek a 14 felsorolt partner közül átlagosan 11-12 partnerrel ápolnak kapcsolatot (Baranya esetében 11,7, Somogy megye vonatkozásában pedig 11,3). Ebben a körben már szinte természetesnek tekinthető a más szervezettel való együttműködés, amit az is jól mutat, hogy a megkérdezett civil szervezetek több mint kétharmada vélte fontosnak az ilyen típusú kapcsolatokat.

6. ábra

A közepesen sűrű kapcsolati hálóval rendelkező civil szervezetek kapcsolati hálója

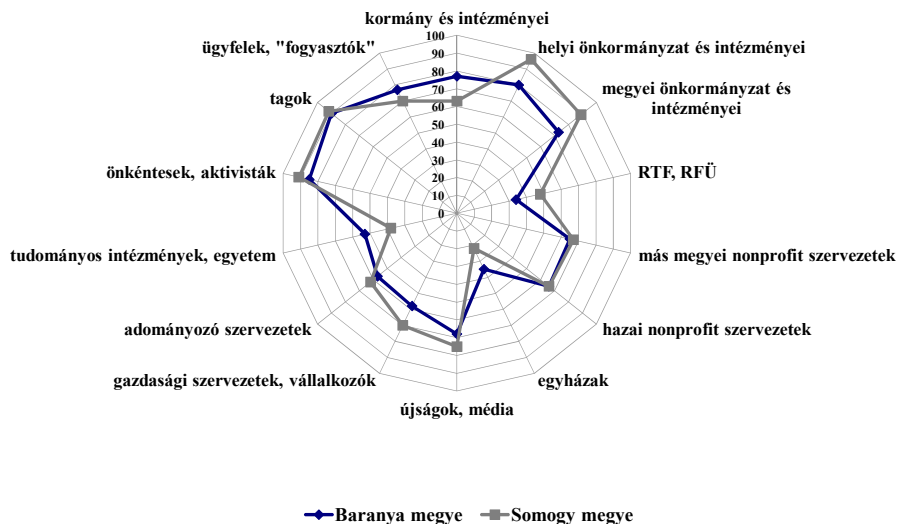
Az együttműködés fontossága (0: egyáltalán nem fontos együttműködés, 100: nagyon fontos)

7. ábra

A sűrű kapcsolati hálóval rendelkező civil szervezetek kapcsolati hálója

Az együttműködés fontossága (0: egyáltalán nem fontos együttműködés, 100: nagyon fontos)

A kutatás egyik figyelemre méltó eredménye, hogy a mintába bekerült megyei civil/nonprofit szervezetek döntő többségének rendkívül erősek voltak a **civil/informális**

szektorral (önkéntesek, tagok) kialakított együttműködési kapcsolatai. Ennek alapján egyrészt arra következtethetünk, hogy a vizsgált szervezetek **erős társadalmi beágyazottsággal rendelkeznek**. Másrészt a szervezetek jórészenek tevékenysége a tagság felé irányul, azaz többségük bizonyos **csoporthoz érdekeket, illetve csoport szükségleteket** elégít ki. Végezetül, a szervezetek önkéntesekkel, aktivistákkal való igen nagyarányú együttműködési kapcsolata **a helyi civil társadalom magas aktivitására** is utalhat.

A másik fontos megállapítás, hogy az állami/önkormányzati dimenzióban a **helyi önkormányzat** minden tevékenységcsoporthoz tartozó szervezet esetében, bár eltérő arányban, **kitüntetett szerepet** kap. Sőt a hálózati ábrák arról tanúskodnak, hogy a szervezetek települési önkormányzattal való kapcsolatának fontossága minden más ágenssel való kapcsolatot felülmúl, még a szektoron belülieket is.⁹ Természetesen a kapcsolatok jellegét nagyban befolyásolja a szervezetek társadalmi feladatvállalása. A **közszolgáltatást végző szervezetek** állami/önkormányzati kapcsolatai mindig direkttebbek, mint esetleg az érdekvédelmi/érdekérvényesítést ellátó, vagy az adományozói szervezeteké, ez különösen igaz az egészségügyi és a kulturális csoportba tartozó szervezetekre.

Ugyanakkor ki kell emelnünk azt a tényt, hogy jogszabályok hiába biztosítanak lehetőséget az állami- és önkormányzati feladatok nonprofit szervezetek általi ellátására, azok aránya nem túl jelentős. Ezt jól mutatja a központi költségvetés (állami) vagy önkormányzati normatív támogatásban részesülő szervezetek aránya is.¹⁰ 1996–2007 között a szektor egészéhez viszonyítva a központi költségvetési normatívából részesülő nonprofitok aránya 1-4%, míg az önkormányzati normatívát kapott szervezeteké 0,5-2% között változott (Bocz, 2009). Ez egyértelműen azt jelzi, hogy az állami és önkormányzati szervek elsősorban nem normatív támogatásokat adnak a nonprofit szervezeteknek, és csak *meglehetősen kevés szervezet jut csak hozzá a kiszámítható és stabil működési feltételeket jelentő normatív forrásokhoz*. Önkormányzati normatívát kapott szervezetek száma 1996 és 2007 között mindig is lényegesen kevesebb volt, mint az állami normatívából részesülőké.¹¹ Mindez Bocz János szerint azt jelzi, hogy *a helyi önkormányzatok szintjén nincs szoros együttműködés a különböző szektorok között* (Bocz, 2009).

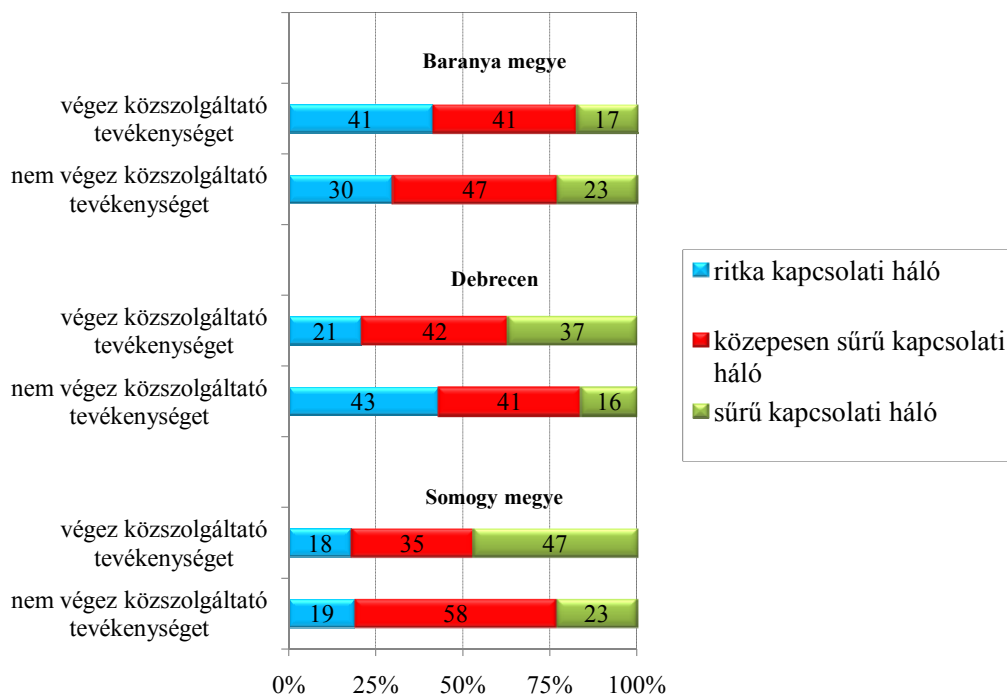
⁹ Hasonló eredményre jutott Nárai Márta is egy 2003-ban Nyugat-Dunántúli régióban készült vizsgálatában is (Nárai, 2010: 598).

¹⁰ A központi költségvetési normatívából részesülő nonprofitok száma 1996-ban 1027, 2007-ben 1712 volt, míg az önkormányzati normatívát kapott szervezeteké 1996-ban 857, 2007-ben pedig 363.

¹¹ 2007-ben mindössze 363 szervezet kapott önkormányzati és 1712 pedig központi normatívát. Összességében a normatív önkormányzati támogatások összege 2007-ben 4,9, 2006-ban pedig 6,1 milliárd forint volt. Ezzel szemben a nem normatív önkormányzati támogatások összege 2007-ben 53,9, 2006-ban pedig 55,4 milliárd forint volt.

Azonban a fenti megállapítást némileg tompíthatja, ha a kapcsolati háló alapján kialakított csoportok alapján vizsgáltuk a szervezetek között kialakult *kapcsolatok intenzitását, általános jellemzőit*.¹²

8. ábra
A közszolgáltató tevékenységet végző szervezetek kapcsolati hálójának sűrűsége

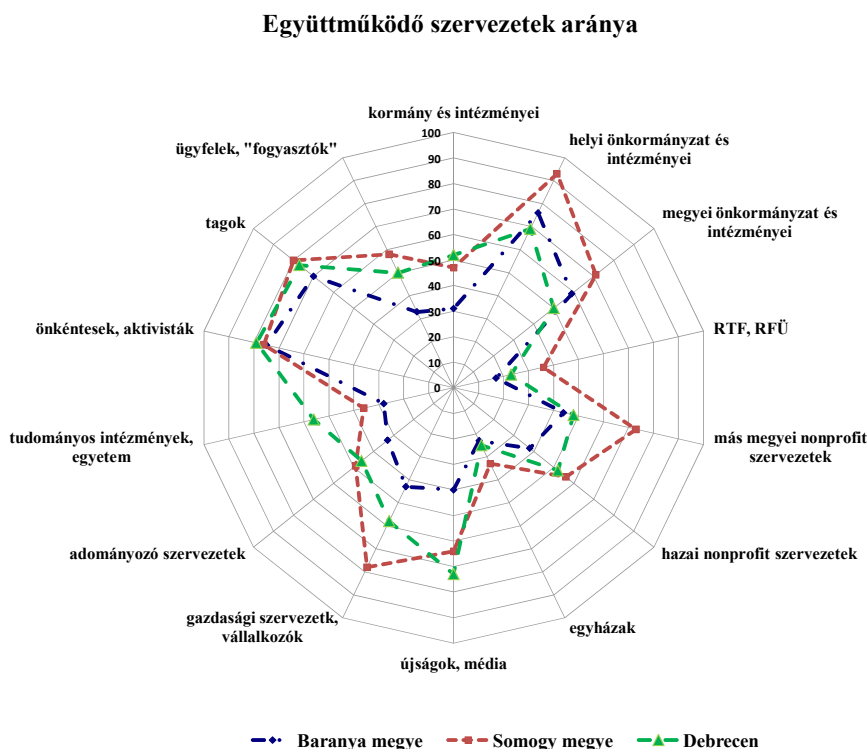

Az adatok kissé ellentmondásosak, míg Debrecenben és Somogy megyében úgy tűnik, hogy a kapcsolati háló sűrűsége „együtt mozog” a közszolgáltatási tevékenységgel, azaz minél sűrűbb egy adott szervezet kapcsolati hálózata, annál valószínűbb, hogy végez közszolgáltató tevékenységet. Ezzel szemben ez az összefüggés Baranya megyében nem igazolható. Pontos okot az adatokból nem tudunk „kinyerni”, inkább arra következtethetünk, hogy a szerződéses viszonyok szabályozása és gyakorlata a vizsgált település és megyék esetében eltérő lehet?

A kapcsolati háló szereplői közötti viszony másik lényeges jellemzője a kapcsolat fontossága a felek számára. A kérdőívben ezt a dimenziót is egy négyfokú skálán vizsgáltuk, amelynek egyik végpontja a nagyon fontos, a másik pedig a nem fontos kategória volt. Az előző adatsorhoz hasonlóan az elemzés során ezt a skálát is százfokúra transzformáltuk.

¹² Az elemzés módszertanát és részletesebb elemzését lásd Kákai L.: Kik vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon című kötetben 169-182. o.

9. ábra A közszolgáltató tevékenységet végző civil szervezetek együttműködési kapcsolatai különböző társadalmi partnerekkel

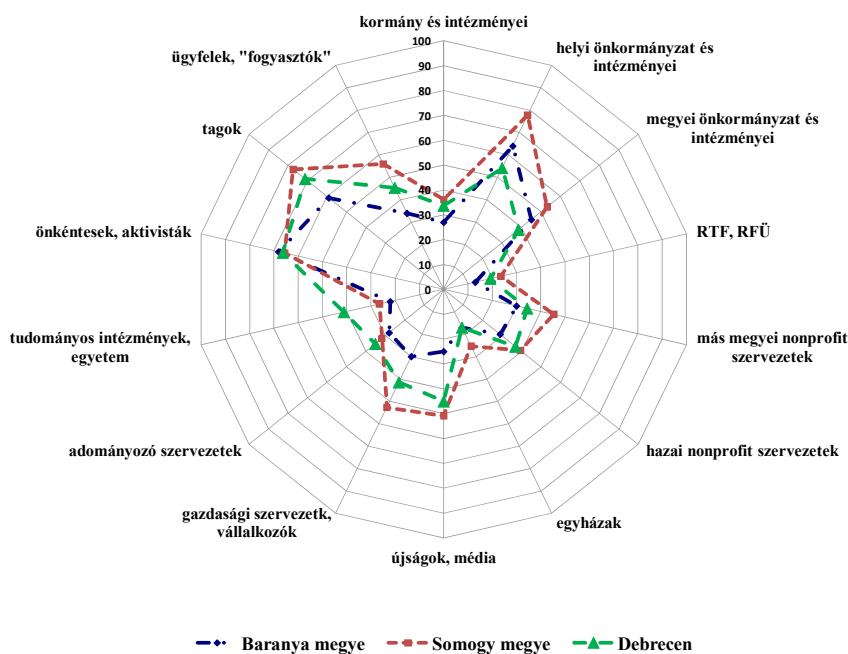
Az együttműködési kapcsolatok terén úgy tűnik, hogy a Somogy megyei szervezetek intenzívebb kapcsolatot alakítottak ki a különböző partnerekkel, mint a másik két szervezeti kör. Az együttműködésben azonban közös, hogy szinte mindegyiknél a kiemelt partner azonos (helyi önkormányzat, tagok, önkéntesek, aktivisták). A debreceni szervezetek abban különböznek a somogyi és baranyai szervezetektől, hogy magasabb a médiával és a tudományos intézményekkel együttműködő szervezeteik aránya. A somogyiak viszont kitűnnek a gazdasági élet szereplőivel, a megyei intézményekkel és a többi megyei nonprofit szervezettel való kapcsolatok tekintetében.

A kapcsolat erőssége viszont kevésbé kiterjedt.¹³ Ez esetben a mintázatok nagyon hasonlítanak egymásra. A kapcsolat erőssége vonatkozásában is a helyi önkormányzat és a szervezetek tagsága emelkedik ki, majd a gazdaság és a médiával kialakított kapcsolat következik.

¹³ Reisinger Adrienn 2007-2008 között a Nyugat-dunántúli régióban végzett kutatása is hasonló eredményt hozott, bár a kutató kizárólag a településfejlesztő szervezetek kapcsolatrendszerét vizsgálta, mégis a szervezetek kapcsolatrendszere a passzivitás és a szűk kapcsolatrendszer mintázatát mutatta (Reisinger, 2010: 629)

10. ábra A közszolgáltató tevékenységet végző civil szervezetek együttműködési kapcsolatai különböző társadalmi partnerekkel

Az együttműködés erőssége (0: gyenge együttműködés, 100: erős együttműködés)

Ha a vizsgálat eredményeit egymásra vetítjük, akkor jól látszik, hogy a társadalmi feladatvállalásaik tekintetében a **közszolgáltatót** végző szervezetek – minden vizsgált tevékenységcsoport esetében – **több együttműködési kapcsolatot tartottak fenn**.

Hasonló jelenséget tapasztaltunk akkor is, amikor a szervezetek projekt vagy pályázati tevékenységét vizsgáltuk. A mintába került baranyai szervezetek közel fele (45%), a somogyi szervezetek majd' egyharmada egyetlen projektben sem vett részt és további 15-17 százalékuknak is csupán egyetlen projektjük volt az elmúlt egy évben.¹⁴

A kapcsolati háló sűrűsödésével egyértelműen növekszik a szervezetek projektaktivitása. A ritka kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek leginkább nem vesznek részt projekteken. Ha mégis, akkor jellemzően egy projekttel foglalkoztak az elmúlt 24 hónap során. A közepes kapcsolati hálóval bíró szervezeteknek csak valamivel több, mint egyharmada nem foglalkozott projektekkel. A sűrű kapcsolati hálóval rendelkező szervezeteknek csupán egytizede maradt távol a projektektől.

¹⁴ A vizsgálat 2006, illetve 2007-ben készült.

A szervezetek több mint háromnegyede legfontosabb projektjét saját maga kezdeményezte. Valamivel több, mint egytizedük pedig egy másik szerveződéssel közösen indította projektjét. Egytizedük pedig már egy futó projekthez csatlakozott. Az együttműködési készség a kapcsolati háló sűrűsödésével egyenes arányban növekszik. A ritka kapcsolati hálóval rendelkező szervezetek esetében többségben vannak a bezárkózók, a közepes hálózattal bírók esetében már kiegyenlített a két csoport részesedése, a sűrű kapcsolathálóval rendelkező nonprofit szervezetek döntő többsége partnerekkel együtt dolgozott projektjén.

Ebből következően a közös projektet aránya mindkét megyében nem mondható túl magasnak, a megkérdezett szervezetek mindössze 25 százaléka számolt be erről. A közös projektekben a leggyakrabban más hazai nonprofit szervezetek (Baranyában 65%, Somogyban 47%) vettek részt. A szerveződések négytizede a helyi önkormányzatok (43-43%), illetve intézményeikkel tevékenykedett közösen, egyharmaduk pedig a megyei önkormányzatokkal (33-37%) működött együtt.

Tehát mind a szerződéses kapcsolatok, mind pedig a projekttevékenység esetében látható, hogy az önkormányzatok mindkettőben jelentős, ha nem meghatározó szerepet játszanak. Ebből arra is következtethetünk, hogy ez a helyzet könnyen függő helyzetet is teremthet. Ugyanis a civil szervezetek eredményessége nagyban függ a támogatásoktól. A nonprofit szektornak –még az erősnek számító szervezeteknek sem – nincs annyi tartalékforrása, hogy átvészeljék a forráshiányból adódó krízishelyzetet. És itt lép be igazán az önkormányzat, mert ha a lakosság és a pályázatok nem tartják el a szolgáltató szervezetet, akkor az önkormányzat vállán ismét csak egy pluszfeladat keletkezik. Osváth László egy Zala megyében végzett érdekes vizsgálatban mutatta be ezt a folyamatot, amelyből kiderült, hogy a szolgáltató szervezetek anyagi létalapja nagymértékben az önkormányzatoktól és a pályázatoktól függ. Sok esetben kifejezetten az önkormányzati forrásteremtésének eszközei azáltal, hogy egy olyan jogi formát kínálnak, amellyel más fajta pályázatokon is indulni lehet (pl. teleházak). Ebből következően a polgármesternek nagy befolyása van a szervezetek működésére. Az adatokból jól kitűnt az, hogy hosszabb távon még a sikeres pályázatok is e függő viszonyt erősítik, mert a pályázat kifutásával a felépített rendszerek fenntartása rendszerint csak önkormányzati segédlettel volt lehetséges (Osváth, 2004: 11).

Összegzésképpen megállapítható, hogy a Pawel Jordan által használt hálózati típusok közül a legkevésbé az „együttműködési hálózatok” terjedtek el a hazai szervezetek körében. A leggyakoribb pedig az informális és koordinációs hálózatok előfordulási gyakorisága. Az

alacsony hálózatosodás, és pályázati együttműködés oka részben a szervezetek közötti bizalmatlanság, részben pedig a pályázati kiírások gyakran az együttműködést korlátozó kiírásai nevezhetők meg. Ez – mint ahogy Pálné Kovács Ilona rámutatott – nem jelenti a hálózatok hiányát, sem azt, hogy a hálózatokban nem vesznek részt helyi civil és gazdasági, üzleti szereplők csupán azt, hogy ezeknek a pontoknak az együttműködése, kapcsolatrendszere nem a kölcsönös, illetve nem a közös érdekek érvényesítésére törekszik (Pálné, 2008: 269).

Irodalom

- ADAPT, 2001-2003: EU enlargement and multilevel governance 5th Frameworks HPSE-CT-2001-00097 (Leaderpartners: Panteion University-LSE)*
- Bartal Anna Mária - Kákai László 2003: Civil szervezetek és civil projektek szerepe a dél-dunántúli régió fejlesztésében. Kutatási zárójelentés. Baranya-Somogy-Tolna Megyei Önkormányzat megbízásából.*
- Bocz János 2009: „jéghegyek”. Tévhitek, avagy a magyar nonprofit szektor mélyrétegei. Civil Szemle 4. sz. pp. 24-44*
- Catells, Manuel 2007: Az évezred vége. Budapest, Gondolat - Infónia*
- Csermely Péter 2005: A rejtett hálózatok ereje – Mi segíti a világ stabilitását? Budapest, Vince Kiadó*
- Csizmadia Zoltán 2008: Kapcsolathálózatok és társadalmi 'tökek'. A társadalmi viszonyok felértékelődése a szociológia legújabb szakaszában. In Némédi Dénes (szerk.): Modern szociológiai paradigmák. Budapest, Napvilág Kiadó, pp. 265-318.*
- Durkheim, Émile 2001: A társadalmi munkamegosztásról. Budapest, Osiris Kiadó*
- Fukuyama, Francis 1995: Trust: The social virtues and the creation of prosperity. New York, The Free Press*
- Gajdoshek György 2009: Governance, policy networks – informális politikai szereplők a döntéshozatalban. Politikatudományi Szemle, 2. sz. XVII/2. pp. 58-80*
- Kákai László - Vető Balázs 2006: Civil szervezetek társadalmi beágyazottsága Baranya megyében. NCA kutatás (01226/22/05) [hálózati dokumentum] – 113 p. – In Pólusok Társadalomtudományi Egyesület. Pécs: Tanulmányok [webhely] <http://www.polusok.hu/baranyacivil.pdf>*
- Kákai László - Vető Balázs 2007: Kutatás a Dél-Dunántúl civil szervezeteinek együttműködési stratégiáiról. NCA kutatás (00405/21/06) – 129 p. – In Pólusok Társadalomtudományi Egyesület. Pécs: Tanulmányok [webhely] <http://www.polusok.hu/somogycivil.pdf>*
- Kákai László 2009: Kik vagyunk mik? Civil szervezetek Magyarországon. Pécs, Publikon Kiadó*
- Kákai László (szerk.) 2010: 20 évesek az önkormányzatok. Születésnap, vagy halotti tor? Pécs: Publikon Kiadó,*
- Kürtösi Zsófia 2006: Módszertani összefoglaló. Kézirat (www.socialnetwork.hu)*

- Nárai Márta 2010: Legyünk Partnerek?! A települési önkormányzatok és a nonprofit/civil szervezetek viszonya. in Kákai László (szerk.) 2010, pp. 595-608*
- Osváth László 2009: A civil szféra hálózatai és a társadalmi fejlődés. Civil Fórum, X. évf. 2. pp. 16-19*
- Pawel Jordan 2006: Hálózatok fejlődése és fejlesztése. Civil Szemle, 1. sz. pp. 119-138*
- Pálné Kovács Ilona 2008: Helyi kormányzás Magyarországon. Budapest, Dialóg Campus Kiadó*
- Pálné Kovács Ilona 2009: Regionális hálózatok a Dél-Dunántúlon. In Pálné Kovács Ilona (szerk.): A politika új dimenziója a régió. Pécs-Budapest, PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszéke-Századvég Kiadó, pp 131-157*
- Reisinger Adrienn 2010: Településfejlesztő nonprofit szervezetek kapcsolati hálója a nyugat-dunántúli térségben végzett kutatásom alapján. in Kákai László (szerk.) 2010, pp. 617-630*
- Scsaurszki Tamás 2009: Hálózatok. Civil Fórum, X. évf. 2. pp. 12-15*
- Susánszky Anna 2008: A szomszédsági kapcsolatok szerepe a társadalmi beilleszkedésben. In Kopp Mária (szerk.): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Budapest, Semmelweis Kiadó, pp.153-162*